

PAVAO ANĐELIĆ

Pečat humskoga kneza Miroslava

SCEAU DE MIROSLAV, DUC DE HUM

Dobrotom dr. Jozu Petrovića, višeg kustosa Zemaljskog muzeja BiH, nedavno mi je došla do ruke jedna terenska bilježnica našeg poznatog arheologa pok. dr. Čire Truhelke. Zapisi u bilježnici sa dosta crteža i skica pravljene su u vremenu od 1893. do iza 1897. Među ostalim, ovdje se nalazi uložena i fiksirana za uvez bilježnice komadić papira na kojemu je tupom stranom olovke kopirano lice i naličje jednog pečata. Ispod papira, na samom listu bilježnice, stoji ovaj zapis:

»Bleisiegel im Kloster Humac.

A.) † ΠΕΧΑΤΒ|ΙC-ΕΖΑ ΧΛΜΔ|
CICOF4 MHPO|CΛ[4]B4

R.) Heiläger mit Weichrauchgefaß
in der R. Kreuz? in der L.
Inscription.

4Г |C |CT| € — Φ4NOC

Tehnika kopiranja i ocjena uglednog stručnjaka daje osnovnu garanciju autentičnosti, pa mislim da je svaka sumnja u tom pogledu isključena. Jedino se može zapaziti da su na slovima natpisa i na predstavi sv. Stjepana pojedini potezi naknadno slobodnom rukom pojačavani; zbog toga se može raspravljati o manjoj ili većoj vjernosti pojedinih detalja ili poteza na kopiji, ali ne i o autentičnosti faksimila u cjelini.

Letimičnim provjeravanjem u arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana na Humcu kod Ljubuškog nisam mogao pronaći ovoga pečata. Mala samostanska zbirka, osnovana još 80-tih godina prošloga vijeka ima zanimljivog arheološkog materijala, koji je, na žalost, nesređen. U toku rata mnogih predmeta je nestalo, a sama zbirka je zbog bombardiranja zgrade više puta premješтана iz jedne prostorije u drugu. Moglo se desiti da je pečat odnesen, ali nije isključena mogućnost ni da je zagubljen prilikom prenošenja. Postoji jedan tračak nade da je zagubljen u samoj zbirci i da će se jedanput ponovo pronaći, ukoliko ga korozija ne bude potpuno uništila.

U jednom izvodu iz inventara zbirke na Humcu (Inventar je također u toku rata propao) zavedeno je:

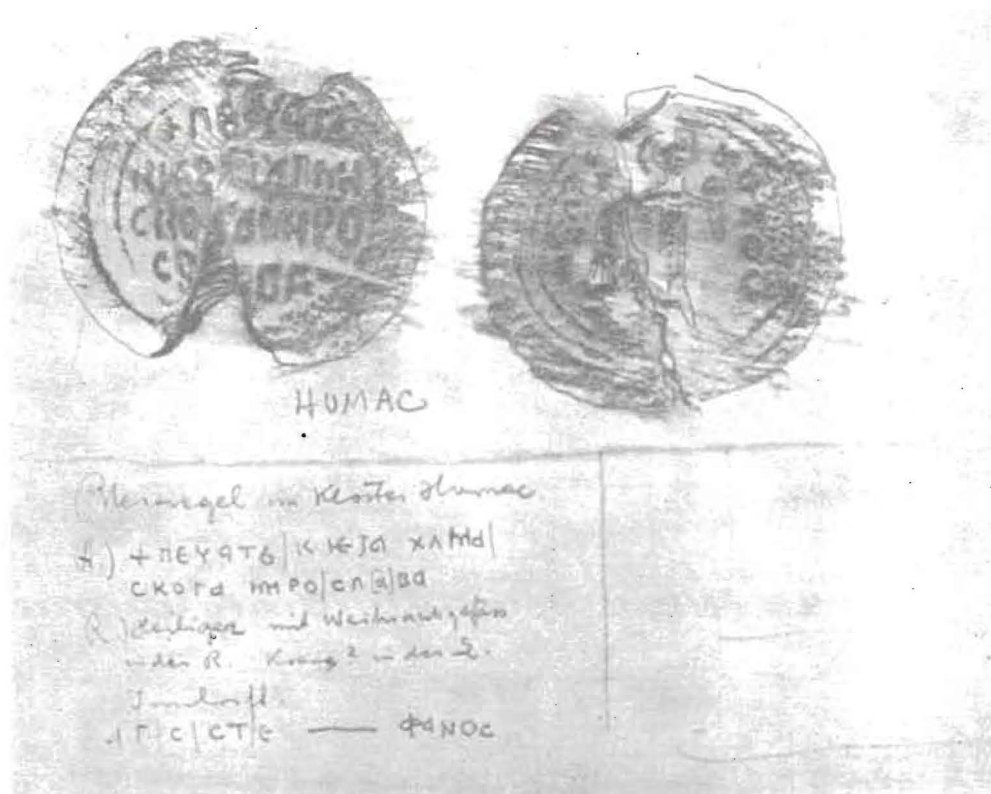
»Br. 195. 1903. V. 10.

Milićević Luka sa Humca, darovao je pred 6 godina pečat (muhur) iz kositra kneza hlm-skog Miroslava r. a. Stephanosa. Našao pečat u Lugovim u Berišu.«

Na faksimilu se jasno razabire da je pečat prepukao po dužini, i to po liniji kuda je bila provučena vrpca. Na oba kraja linije loma nastala su i jača oštećenja, koja su jača na strani aversa nego na reversu.

Materijal od kojega je načinjena pečatna gruda je bez sumnje olovo, a ne kositar (kalaj), kako je to bilo zavedeno u inventaru. Već poznati i ustaljeni običaj u srednjem vijeku i mišljenje stručnjaka arheologa (dr Truhelke) svakako je u ovom pogledu odlučnije nego zapažanje sastavljača inventara humčke zbirke.

Pečatna gruda ima formu donekle nepravilnog kruga sa promjerom 43—47 mm. U grudu je utisnut pečat promjera 36—37 mm. Pečatna polja organizirana su tako da je uz rub ostavljen prsten širine 3—4 mm bez ikakvih znakova; manji upisani krugovi promjera 33 mm upotrijebljeni su za natpis — na aversu i za predstavu sv. Stjepana — na reversu.

Sl. 1. Truhelkina kopija pečata kneza Miroslava

Na licu pečata, ispred natpisa stoji križ jednakih krakova, a sam natpis, raspoređen u 4 reda glasi:

† ПЕЧАТЪ
 КНЕЗА ХЛМД
 СКОГА МРО
 СЪ . . ДА

Čitanje natpisa kao †ΠΕ44ΤΖ ΙΚΝΕΖ4 ΧΛΜΒСΙСОГ4 ΜΗΡΟСΛ4В4 ne predstavlja naročitu teškoću. Jedino je nesigurno kako treba čitati drugo slovo u 4-tom redu: da li kao Λ, ili kao poluglas Ъ ili možda kao 4. U ovakvoj formi, kako je pokazuje kopija, ono najviše sličí slovu O ali je moguće da se radi o grešci u kopiranju, ili o deformaciji zbog nagomilavanja patine ili nekog drugog sedimenta. S obzirom na veličinu oštećenog prostora, izgleda vjerojatnije da su ovdje uništena dva slova — Λ i 4 pa zbog toga mislim da i sporno slovo pred njima treba čitati kao poluglas Ъ. (Poluglas na ovome mjestu — u riječi Miroslav — obično ne dolazi, ali se ipak ponekada susreće, kao, npr., na poznatom potpisu sa krstom kneza Miroslava od 17. juna 1190. — Ljub. Stojanović, Stare srpske povelje i pisma, I, 1, t. III). Donekle je neobičan i izgled zadnjeg slova u riječi ΜΗΡΟСΛ4В4, koje liči na slovo A više nego na 4. Možda je i ovdje došlo do deformacije slučajno, a možda se radi i o uticaju grčke grafije za veliko slovo A.

Pismo je ujednačena majuskula u kojoj dominiraju vertikalni potezi sa jasno izvedenim uglovima, što je karakteristika starijih ćirilskih spomenika uopće.

U tekstu natpisa upotrebljene su 3 ligature: ΗΕ za ΝΕ u riječi ΙΚΝΕΖ4, ΜΒ za ΜБ u riječi ΧΛΜΒСΙСОГ4, ΜΗ za ΜΗ u riječi ΜΗΡΟСΛ4В4. Na kraju riječi ΠΕ44ΤΖ nalazi se deblji poluglas Ζ a u riječi ΧΛΜΒСΙСОГ4 upotrebljen je tanki poluglas Ъ. Radi ligature hasta tankog poluglasa ovdje je dodata sa desne strane trbuha.

Neobična je forma slova Ν u riječi ΙΚΝΕΖ4 koja se približava slovu Η.

Karakteristično je slovo Μ, čiji srednji dio dobiva kraću hastu i spušta se do same donje linije na kojoj leži slovo.

Na reversu pečata šematski je prikazan lik sveca (sv. Stjepana) u stojećem stavu, raširenih ruku. U desnoj ruci drži svetac neki prema dolje izduženi predmet, na kojemu se zapažaju nabori i jedan čvor (ubrus?); lijevom rukom drži upola kraći predmet čiji se deblji dio vidi iznad ruke (kadionica?). Duga i relativno uska haljina seže do gležanja, dok se od aureola raspoznaje samo manji dio sa desne strane glave. U slobodnom dijelu pečatnog polja, sa desne strane svetačkog lika, stoji prvi dio natpisa na grčkom jeziku:

ΑΓ
C
CT
Ε

S druge strane lika, u blagom luku je drugi dio natpisa:

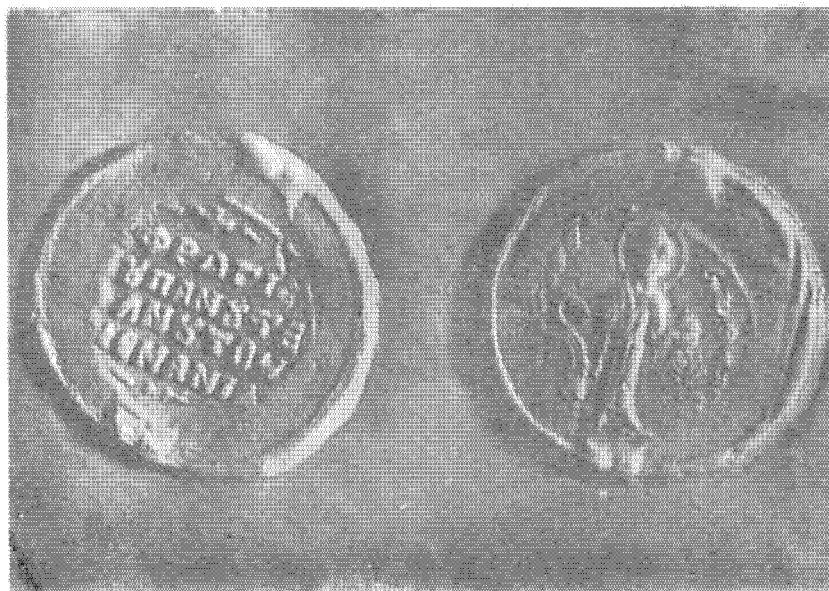
Φ
4
N
O
C

U cjelini čitano, natpis glasi: 4ΓC CTΕΦ4NOC.

Forma 4ΓC je skraćunica za ΑΓΙOC (grčki izraz za — sveti).

Po grafiji ova slova su grčka majuskula, ali je slovo 4 u riječi CTΕΦ4NOC pisano ćirilskom grafijom.

Punu analogiju našem pečatu predstavlja pečat Stevana Nemanje koji je objavio dr Jozo Petrović u svom »Numizmatičaru« br. 2, str. 27—28, Beograd 1935. g. Analogija se odnosi kako na materijal, veličinu i tehniku izrade, tako i na kompoziciju tekstualnog i likovnog dijela pečata. Jedina značajnija razlika sastoji se u jeziku natpisa na aversu: pečat St. Nemanje ima, naime, natpis na grčkom jeziku.

Sl. 2. Pečat Stevana Nemanje (prema dr Petroviću)

Miroslav, brat srpskoga velikog župana Stevana Nemanje, vladao je Zahumljem (ili Humom) sa titulom velikog kneza krajem XII stoljeća (1190. do 1199). Kraj oko Ljubuškog spadao je u to vrijeme u sastav Huma, pa je lako moguće da je i ovaj pečat prvotno stajao na nekoj feudalnoj darovnici (povelji).

Ovaj pečat je nesumnjivo najstariji do danas otkriveni humski pečat i jedini poznati pečat kneza Miroslava.

RÉSUMÉ

Vers 1897 notre célèbre archéologue défunt, le Dr Čiro Truhelka, a noté dans son carnet une courte description ainsi que la copie du sceau de plomb de Miroslav, duc de Hum. La copie a été faite en hachures utilisant la partie non aiguisée du crayon, ce qui la rend sans aucun doute authentique. Les recherches faites par l'auteur pour retrouver le sceau original dans la collection archéologique du monastère franciscain de Humac, près de Ljubuški, sont restées vaines, le sceau ayant probablement disparu pendant la guerre. On n'a trouvé dans le monastère qu'un registre prouvant que le sceau avait été découvert en 1897 près du village de Humac.

L'auteur fait ensuite la description technique du sceau et explique la courte inscription cyrillique figurant sur l'avvers († SCEAU DU DUC DE HUM MIROSLAV).

A la fin l'auteur mentionne l'analogie entre le sceau du duc de Hum et celui de Stevan Nemanja (le travail sur le sceau de Stevan Nemanja a été publié en 1935 dans le »Numizmatičar«, par Jozo Petrović), et expose les données essentielles concernant le duc Miroslav, qui régna de 1190 à 1199 sur le pays de Hum.